

II. DOCUMENTE — MATERIALE

DOUĂ DOCUMENTE INEDITE DIN PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XVI-lea

TR. IONESCU-NIȘCOV

Întîmplarea a făcut să descopăr într-o colecție particulară¹, printre altele, și două acte de cancelarie din prima jumătate a sec. al XVI-lea. Primul document, nedatat, provine din timpul celei de-a treia domnii a lui Radu de la Afumați (1525), iar celălalt a fost emis în cancelaria lui Radu Paisie. Deși conținutul lor nu prezintă speciale deosebite față de ansamblul documentelor slavo-române din această perioadă, totuși, ținând seamă de faptul că nu sînt cuprinse în corpusul DIR, le publicăm în transcriere și subliniem, în același timp, importanța cîtorva elemente caracteristice.

Tîrgoviște, (1525 martie)

Radu de la Afumați întărește lui Radul stolnic un sălaș de țigani.

† Милостію божію Iw радула конвода и господинъ въссон земли Уггро-
влахійскон сынъ прѣдоброго радула конвода. Дават господство ми сне покелѣнне
господства ми жупанъ радул столникъ и съсъ сынови си елнци ии богъ при-
изстит, іакоже да имъ ест единъ челец ацигански и съ сынови си по ими Кошо-
тж, понеже га помилока господство ми али шт ацига [ни]² господства ми.
Сего ради имъ дадох и господство ми іакоже да имъ ест въ шчинъ и въ шлаб
ним и сыновом и внуком и прѣвнучетом им и не шт когоже непотажено по
реч господство ми; сеже свидетелне господство ми: жупанъ Прѣвла банъ кралев-
ски и жупанъ радул бнкше логофетъ и жупанъ Драгичи бнк дворникъ и жупанъ
Манѣк велики дворникъ и жупанъ Тѣдор велики логофет и Драгомир спатарадъ и
Нѣгое вистижа и Дрѣгнчи комис и Шербан столникъ и Данчул пахардикъ и
бадѣ и Михнъ постолникъ. Пис 8 град Тѣговищте. Исправник 8дрицте постолник.

† Iw raduла въевода, милостія божія господинъ.

Traducere: + Din mila lui Dumnezeu, Io Radul voievod și domn a
toată țara Ungrovlahiei, fiul preabunului Radul voievod. Dă domnia mea
această poruncă a domniei mele jupanului Radul stolnic și cu fiili săi, căi și
va da Dumnezeu, să le fie un sălaș de țigani și cu fiili lor, pe nume Coșotă,
pentru că l-a miluit domnia mea, însă din țiganii domniei mele.

¹ În momentul de față se află la Arh. St. Buc., A. N.— MMCMIV/1,2.

² Lipsă în original.

De aceea, le-am dat și domnia mea să le fie de ocină și ohabă și fiilor și nepoților și strănepoților lor și de nimeni neatins, după spusa domniei mele.

Îată și martorii domniei mele: jupan Pîrvul ban al Craiovei și jupan Radul fost logofăt și jupan Drăghici fost vornic și jupan Manea mare vornic și jupan Tudor mare logofăt și Dragomir spătar și Neagoe vistier și Drăghici comis și Șerban stolnic și Danciul paharnic și Badea și Mihnea postelnici.

Scris în cetatea Tîrgoviște. Ispravnic, Udriște postelnic.

† Io Radul voievod, din mila lui Dumnezeu domn.

De la moartea lui Neagoe Basarab (1521) și pînă la 1535, cînd tronul Țării Românești e ocupat de Radu Paisie, deci numai în răstimp de 15 ani, au loc zece schimbări de domnie. Și această lipsă de statornicie continuă aproape în acelaș ritm, cu excepția domniei lui Radu Paisie (1535–1545), pînă la înscăunarea lui Petru cel Tânăr (1559). Se înțelege că aceasta a înrîrit într-o mare măsură și buna rînduială a cancelariei domnești. Nesiguranța și teama zilei de mîine au făcut ca voievozii, care apucau să se înscăuneze, să se gîndească mai curînd la măsurile de împotrivire față de adversari decît la organizarea treburilor de cancelarie. Despre aşa ceva se poate vorbi, de pildă, mai tîrziu, în a doua jumătate a acestui secol, pe vremea lui Alexandru Mircea și Mihnea Turcitul. De aceea, în astfel de perioade, pline de lupte pentru domnie, actele de cancelarie sunt scrise într-un stil laconic și cu lipsuri esențiale față de formularul consacrat unui astfel de act juridic. De multe ori lipsește divanul sau nu se menționează locul și data emiterii actului.

Așa se întîmplă și cu *Radu de la Afumați*, a cărui domnie începută în 1522, e întreruptă de cinci ori, pînă în 1528, prin intervenția lui Vladislav al III-lea și a lui Radu Bănică, de la care ne-a rămas se pare un singur document, din 8 noiembrie 1523¹.

Urmărind cronologic actele emise de Radu de la Afumați se poate constata că el s-a aflat în scaunul Țării Românești, în adevăr, de cinci ori. În răstimpul celei de-a treia domnii, 1524 sept. – 1525 aprilie, foarte scurtă de altfel, Radu de la Afumați a emis trei acte cu dată certă și alte două, la 29 și 31 martie, fără menționarea anului².

Actul de față este al treilea nedatat, însă provenind din cursul acestei scurte domnii. După cum se poate vedea, domnul întărește lui Radul stolnic un sălaș de țigani; or acest boier e menționat ca stolnic în sfatul țării în documentul din 1525 martie 8³. Tinînd seamă și de compoziția divanului, se poate deci afirma că documentul de mai sus a fost emis în cursul lunii martie 1525.

Un dregător, care îndeplinește deseori calitatea de ispravnic sub Radu de la Afumați, e Balaur⁴. Însă de data aceasta, ispravnic e Udriște. E vorba de Udriște din Mărgineni, fiul lui Stoican din Cricov. Pînă în momentul de față, acesta e singurul act în care Udriște e menționat sub domnia lui Radu de la Afumați. În aceeași funcție, de postelnic, el mai apare și sub Moise, la 24 noiembrie 1525⁵. În cursul anului următor, Udriște ocupă dregătoria

¹ Vezi DIR, sec. XVI, B.I., p. 177–178.

² Ibidem, p. 184–185.

³ Ibidem, p. 183.

⁴ E menționat pentru întâia oară în actul din 1523 aprilie 4 (Ibidem, p. 174).

⁵ DIR, sec. XVI, B. II, p. 76.

de stolnic ¹, iar sub domnia lui *Vlad Înnecatul*, cîțiva ani de zile apare în acte ca paharnic ².

Frate cu Drăghici, care de asemenea ocupă mulți ani dregătoria de spătar în această vreme, începînd din septembrie 1534, Udrîște e înălțat la rangul de vistier, chiar de Vlad Înnecatul ³. Această din urmă dregătorie o ocupă și sub Radu Paisie (1535—1545) pînă în martie 1545, cînd tronul Țării Romînești e usurpat de *Mircea Ciobanul*. Actul din 25 martie același an, emis de Mircea, îl menționează tot pe Udrîște ca vistier ⁴. Scăpînd de urgia noului domn, Udrîște fugă în Transilvania, împreună cu alți boieri munteni. După cum se știe, fostul vistier cade, alături de Tudosie mare ban, răpuși de oastea lui Mircea Ciobanul, în lupta de la Periș, din august 1548 ⁵.

Instituția *prădalicei*, frecventă în această perioadă, lipsește.

Descrierea documentului. Actul de mai sus e scris pe hîrtie, purtînd pecete de ceară roșie stricată. Hîrtia e vîrgată și cu filigran, o arbaletă într-un cerc, asemănătoare intrucîntva cu filigranul de pe actul din 1602 aprilie 8, publicat de Bogdan P. Hasdeu ⁶.

1544 octombrie 6

Radu Paisie întărește boierului Stan Popa satele Cunești și Crăcești împreună cu țiganii Cașotă și Mamaciuc, pentru servicii aduse domnului.

† Милостію божію Іѡ радѹлъ воєвода господинъ въсон земле Уггрвладе-Хинскон, сынъ великаго радѹлъ воєводе. Дакатъ господство ми сїе повелѣнїи господства ми болѣринъ господства ми Стан Попа съ сынови си, такоже да мѣ естъ неговъ дѣлъ штъ Квнени и Крѣчещїи въсн и ациганн и на име Кошотъ съ ациганка и съ сынови си и Мамачюкъ съ сынови си, понеже мѣ сътъ биан сътаре и праве ѿчинне дѣдіне. Тога и радї нижто да мѣ не смѣетъ запрѣчкитъ презъ сюю книгу господства ми ни единъ болѣринъ штъ болѣръ господства ми, понеже съмъ помиловалъ господство ми више реченъ болѣринъ господства ми съсъ негове селахъ и ацигани радї славже вже ми естъ послужилъ господства ми. Сего радї мѣ съмъ далъ и господство ми, такоже да мѣ сътъ више речене селахъ и ацигани въ ѿчиннѣ и

¹ *Ibidem*, p. 77—78.

² *Ibidem*, p. 82—102, 114—115, 132, 137, 155 și Al. Ștefulescu, *Documente slavo-române*, Tg. Jiu, 1908, p. 98—100.

³ DIR, sec. XVI, B. II, p. 163.

⁴ *Ibidem*, p. 320.

⁵ Vezi și *Istoria Țării Românești*, ed. C. Grecescu și D. Simonescu, București, 1960, p. 49.

Udrîște a avut doi feciori, Drăghici și Udrîște, care ocupă și ei dregătorii sub domniile ulterioare din Țara Românească (DIR, sec. XVI, B.III, p. 311 și IV, p. 98, 99) și o fată, Ilina. Cei doi din urmă au rezultat din căsătoria cu Anca, fiica lui Radu dela Afumați (*Ibidem*, V, p. 418, și George D. Florescu, *Genealogia boierilor din Mărgineni*, în „Buletinul Comisiei istorice a României” Buc., 1950, IX, p. 7—94). Boierii mărgineni au fost niște feudali bogăți cu întinse relații politice, ca cea mai mare parte din boierimea munteană din această vreme, amestecată în necontentitele lupte pentru domnie. O însemnare de pe un manuscris de la mănăstirea Hiropotam (Muntele Athos) ne informează că a fost dăruit de Anca, soția lui Udrîște, și că la data aceea mănăstirea aparținea boierilor mărgineni (Vezi, Emil Turdeanu, *Legăturile românești cu mănăstirile Hilandar și sf. Pavel dela Muntele Athos*, în „Cercetări literare”, IV, 1940, p. 78).

* Vezi *Cuvinte den bătrâni*, I, 1878, p. 112.

шăбăс и ни вт когоже непотъкновено по реч господства ли. Исправник радуа
всл пехарник. Пис шк. Здни въ лѣт 3 НГ

† Io radul voievod, milostia божія господінь.

Traducere : +Din mila lui Dumnezeu, Io Radul voievod, domn a toată
țara Ungrovlahiei, fiul marelui Radul voievod. Dă domnia mea această
poruncă a domniei mele boierului domniei mele Stan Papa cu fiii săi, ca să-i
fie partea lui din Cunești și Crăcești, toată și atiganii pe nume : Coșotă și
atiganca și cu fiii săi și Mamaciuc cu fiii săi, pentru că i-au fost vechi și
drepte ocine, dedine. Pentru aceasta, nimeni să nu cuteze a trece peste această
carte a domniei mele, nici un boier dintre boierii domniei mele, pentru că
l-am miluit domnia mea pe mai suszisul boier al domniei mele cu satele și
atiganii lui, pentru slujba cu care a slujit domniei mele.

De aceea, am dat și domnia mea să-i fie mai suszisele sate și atigani de
ocină și de nimeni neatins, după spusa domniei mele.

Ispravnic, Radul mare paharnic.

Scris octombrie 6 zile, în anul 7053 (1544).

† Io Radul voievod, din mila lui Dumnezeu domn.

De la *Radu Paisie*, frate cu Radu de la Afumați, ne-au rămas peste
150 de acte de cancelarie, multe dintre ele fără data și locul emiterii. În
majoritatea lor, actele au fost emise în cetatea de scaun, Tîrgoviște, însă
multe poartă indicația localităților, pe unde călătorea domnul, spre a-și
pune treburile la cale sau a potoli neînțelegerile dintre boierii de țară : Bucu-
rești, Mislea, Tîrgșor, Cornățeni, Curtea de Argeș, Coianî, Ocnele Mari, Rîm-
nic, Tîrgul de Floci, Vadul Nicopolei și Mănăstirea Nucet.

Din cursul anului 1544, avem pînă acum numai opt acte și cel de mai
sus ar fi al nouălea. Prin acest document, domnul întărește lui Stan Papa
satele Cunești, Crăcești și niște țigani cu numele de Coșotă și Mamaciuc.

Mai întîi, subliniem faptul că rareori se întîmplă ca dregătorii și boierii
în genere să fie desemnați în actele de cancelarie cu două nume. Cind se face
acest lucru, se adaogă de obicei ca al doilea nume locul de origină ca, de
pildă, Stoica Șintescul, Badea Izvoranul etc. În cazul de față, Papa nu ne
spune prea mult. Putem adăoga numai că a existat un Papa spătar sub Nea-
goe Basarab¹, ca și o ocină a lui Papa lîngă Floci, cumpărată de călugării
de la Cozia². Dacă acesta este Stan Papa, despre care e vorba în documen-
tul de față, e greu de spus.

În ceea ce privește cele două sate, *Cunești* și *Crăcești*, primul e atestat
de astă dată pentru întîia oară. Satul era cunoscut din traducerea românească
a actului din 1578 iulie 2, însă sub forma Cuniști³. Documentul de mai sus
redă aşa dar adevărata denumire a satului (*Cunești*), care se dovedește a
fi mult mai vechi decît s-a crezut pînă acum.

Crăcești e atestat întîia oară în actul de la Vlad voievod din 1533 apri-
lie 18, alături de numele unui boier hotarnic, Micul⁴, apoi într-o situație

¹ Vezi doc. din (1514), dec. 13 în DIR, sec. XVI, B.I, p. 104.

² DIR, sec. XVI, B.I. p. 25, 41.

³ Ibidem, IV, p. 323.

⁴ Ibidem, II, p. 136.

similară în aprilie 1550, unde se vorbește de *Danciul din Crăcești*¹. În sfîrșit, în 1598, Mihai Viteazul cumpără siliștea Crăceștilor lui Danciul de la Micul și de la alții².

Divanul și prădalica lipsesc.

Radul paharnic, care e menționat ca ispravnic, ocupă această dregătorie în divanul țării în a doua jumătate a anului 1544 și pînă la sfîrșitul domniei lui Radu Paisie³.

Descrierea documentului. Actul e scris pe hîrtie, în bună stare, cu pecete de ceară roșie stricată. Filigranul se prezintă sub forma unui cerc, peste care atîrnă două talgere rotunde ale unei balanțe, iar sus, deasupra cercului, o floare.

---

¹ *Ibidem*, p. 398.

² *Ibidem*, VI, p. 337.

³ *Ibidem*, II, p. 314–317.